

Josip Antolović

GRADITELJI SUVREMENE TEOLOŠKE MISLI

Hans Urs von Balthasar

Slaveći pedesetu, pa onda šezdesetu obljetnicu života, Hans Urs von Balthasar se sam osvrnuo na svoj teološko-spisateljski rad. Prikazujući pak njegov duhovni portret, Herbert Vorgrimler misli da se svatko u prikazivanju njegova lika mora obazirati na ono što je on sam o sebi rekao, kako je samoga sebe definirao. Balthasar ne želi da se njegov teološki opus smatra kao materijalno izlaganje kršćanske vjere, kao neka dogmatika, iz koje bi za vjernika proizlazile ove ili one konkretne dužnosti. Naprotiv, on smatra svojim životnim zadatkom da iznosi istinu tek u embrionalnom stanju, a ona će se otkriti tek kasnije, nametajući neko posebno jedinstvo gledanja i djelovanja, vjerovanja i svjedočenja, bivanja i bivstvovanja. Točan sadržaj tako formuliranog zadatka može se dobiti tek izlaganjem i analiziranjem svih njegovih djela.

Poštivajući veoma životni zadatak Hansa Ursa von Balthasara i njegovu svijest o vlastitoj misiji, ne mogu ipak a da ne postavim pitanje: »A zašto prikazivati istinu tek u embrionalnom stanju?« Da li je to iz skromnosti i uvjerenja da mi istinu zapravo drukčije i ne možemo prikazati ili iz silnoga obzira prema onima koji ne bi bili sposobni prihvatiti kršćansku istinu kad bi im se servirala ne u embrionalnom, već u potpuno razvijenom stanju? Ili je posrijedi neki posve drugi razlog? Osobno sam ipak za to da istinu nastojimo tražiti što potpunije i otkri-

vati što smionije, čuvajući pritom skromnost i ostavljajući uvijek otvorenu mogućnost da se stvari mogu bolje proniknuti, izreći, jer je, napokon, samo na taj način moguć razvoj teološke misli i napredak same teologije. Kako je Hans Urs von Balthasar veoma plodan pisac, on je i tom svojom »embriološkom« metodom mnogo pridonio razvoju teologije i stoga mu svi kritičari i recenzenti odaju najveće priznanje. Među njima i teolozi velikog formata kao Henri de Lubac i Karl Rahner.

Život

Za bolje razumijevanje bilo kojega pisca, pa tako i teološkoga, dobro je uvijek upoznati njegov životni tijek. On neminovno utječe i na čovjekov način mišljenja i izražavanja. Hans Urs von Balthasar je Švicarac, rođen u zemlji visokih planina, urednosti, reda i rada. Planine i prirodne ljepote uopće, kojih je Švicarska puna, nadahnjuju čovjeka na poeziju, pa zato nije čudo da je Balthasar često po svome jeziku, stilu, načinu izražavanja pravi pjesnik u prozi. Rodio se prije 71 godinu, tj. 12. kolovoza 1905. u lijepom gradiću Luzernu. Primio je klasičan odgoj i izobrazbu, najprije u gimnaziji benediktinaca u Engelbergu, a zatim kod isusovaca u Feldkirchu. G. 1923. je na sveučilištu u Zürichu upisao germanistiku i filozofiju. Studije je nastavio u Beču, gdje se osobito sprijateljio s liječnikom, psihijatrom, filozofom i teologom Rudolfom Allersom. U Berlinu je polazio tečajeve Romana Guardinija.

G. 1929. stekao je doktorat iz filozofije, obranivši tezu »Povijest eshatološkog problema u modernoj njemačkoj literaturi«. Sada nastaje preokret u njegovu životu. On se odlučuje za redovništvo, i to u Družbi Isusovoj. Po završenom novicijatu studira tri godine u Pullachu kod Münchena filozofiju. Bila je to skolastička filozofija, koja se predavala latinskim jezikom, po ustaljenoj skolastičkoj metodi, s tezama i argumentima u silogizmima. Hans Urs von Balthasar kaže za to razdoblje da je »venuto u pustinji neoskolastike«. Ipak je tada susreo dva čovjeka, od kojih je mnogo naučio, s kojima je našao bliskost misli. Bili su to isusovci Peter Lippert, vrlo cijenjeni i čitani duhovni pisac, i Erich Przywara. Ovoga posljednjega von Balthasar smatra svojim pravim učiteljem. O njemu je kasnije pisao, a g. 1962. u tri sveska izdao njegova glavna djela.

Od g. 1934. do 1938. Balthasar studira teologiju na isusovačkom fakultetu u Lyonu. Tu se susreo s Henrijem de Lubacom i taj je susret za njegov teološki rad bio od odlučujuće važnosti. De Lubac ga je usmjerio prema svetim ocima, osobito grčkima. Međutim proučavanje svetih otaca nije bilo samo sasma povijesno, već životno. U njima je nastojao otkrivati onu vječno živu i suvremenu poruku, koja može oploditi i današnje teološko razmišljanje. Nije se, dakle, dao zanijeti mišlju da

od prošlosti nema ništa naučiti ni preuzetnošću da teologija zapravo počinje s njime ili bar s njegovim vremenom. On je uočio veliko značenje otačkoga razdoblja, pustio da ga ta teologija očara, a osobito misao velikoga Origena, Grgura Nisenskoga, Augustina i Maksima Konfesora. Kao i ostale teologe lyonske grupe zaokupljala su ga pitanja: Pod kojim oblikom Crkva prenosi narodima lik Isusa Krista? Kakav vidik poprima njezina nada? Kakvo tumačenje daje sama o sebi? Ta su pitanja vrlo aktualna, jer su lyonski teolozi svoje razdoblje na domaku evropskoga ateizma i još uvijek neobraćene Azije uspoređivali s onim kad su Grci ili, bolje, grčki sveti oci na temelju Evanđelja stvarali teologiju. U toj prilično homogenoj lyonskoj grupi uz Henrija de Lubaca oblikovaše se neka velika imena, kao: Henri Bouillard, Gaston Fessard, Jean Danielou i Hans Urs von Balthasar. Ipak nije nitko kao ovaj posljednji s tako velikom energijom i nekim unutrašnjim zanosom ustrajao na stazama svetih otaca.

Završivši teološke studije i postavši svećenik, Hans Urs von Balthasar započeo je stvarati svoj veliki životni teološki opus, sačuvavši svježinu sve do danas, kad se već nalazi u poodmaklim godinama. U svojoj studiji »O jedinstvu teoloških znanosti« on opisuje tri lica teologije: klanjanje i pohvalu, naviještanje i dijalog, koji se izmjenjuje sa slušanjem i izražavanjem. Sva ta tri lica živo su prisutna u njegovim djelima. Prevladava ipak prvo lice: kontemplacija, adoracija i pohvala. On to čak smatra i svojom životnom misijom da ne bi nimalo zasjenio Onoga koga treba da uzdigne i uzveliča. Zato je njegova teologija i pobožnost i molitva, živ susret s onim koji je središte svake teologije. Njegova je misao daleko od »teologije mrtvoga Boga«.

Djela

Kako je von Balthasarov teološko-filozofski opus veoma bogat i raznorodan, podijelit ćemo ga radi preglednosti s Herbertom Vorgrimlerom na 7 grana.

1. Patristička djela

Na prvo mjesto namjerno stavljamo patristička djela, jer se Balthasar svom dušom posvetio proučavanju svetih otaca. Pišući o teologiji svetih otaca, on je mnogo stvarniji i konkretniji od svih onih teologa koji pišu bilo skolastičkim, bilo idealističkim, bilo egzistencijalističkim apstrakcijama, a to je velika prednost. Zato su njegova djela tako i čitljiva.

Proučavajući Origena, velikog mislioca kršćanske starine, Balthasar je više puta izdao antologiju njegovih sačuvanih tekstova pod naslovom

— *Geist und Feuer* — (Duh i oganj). Prvo izdanje ugledalo je svjetlo svijeta g. 1936. Isto je djelo, prerađeno i revidirano, ponovo izdao god. 1957. pod naslovom *Parole et Mystère chez Origène* (Riječ i tajna kod Origena).

G. 1939. izdaje u skraćenom prijevodu i s vrlo lijepim uvodom komentar Grgura Nisenskoga svetopisamskoj knjizi »Pjesma nad pjesmama« pod naslovom *Der versiegelte Quell* (Zapečaćeni izvor). Von Balthasar svojim djelima voli davati bombastične naslove. U knjizi izdanoj g. 1942. *Présence et Pensée* (Prisutnost i misao) iznosi svoju filozofiju religije. G. 1939. izdao je znanstvenu monografiju o Evagriju Pontskom.

Od grčkih otaca najviše se posvetio Maksimu Konfesoru. G. 1941. izdaje o njemu dva djela: *Kosmische Liturgie* (Kozmička liturgija) i *Die gnostischen Centurien des Maximus Confessor* (Gnostičke centurije Maksima Konfesora). Prvo je djelo preradio i ponovno izdao g. 1961. dodavši mu »Skolione« Ivana iz Skitopola i dva prijevoda: *Mystagogie* (Uvod u misterije) i *Viermal Hundert Sprüche über die Liebe* (400 izreka o ljubavi). Ta su djela kod stručnjaka za patrologiju, pa i kod ostalih teologa naišla na odličan odjek. Već njima je Hans Urs von Balthasar stekao ime velikog i dubokog teološkog pisca.

G. 1943. izdao je antologiju tekstova sv. Ireneja, lyonskog biskupa, prvog velikog teologa Crkve, pod naslovom *Geduld des Reifens* (Strpljivost dozrijevanja). I to je djelo popratio stručnim i duhovitim uvodom.

Kao redovnik von Balthasar se pozabavio i Pravilima sv. Bazilija Velikoga, oca istočnog monaštva. Izdao ih je g. 1947. Od zapadnih ili latinskih otaca pozabavio se ozbiljnije jedino sa sv. Augustinom, koji je uz Origena njegov duhovni voda. I moramo priznati da je imao vrlo profinjen ukus, kad se priljubio uz najveće genije kršćanske starine. Već g. 1936. izdaje s prethodnim uvodom odabrane Augustinove tekstove o psalmima *Über die Psalmen*.

G. 1942. izdaje vrlo opsežno djelo *Das Antlitz der Kirche* (Lice Crkve), zatim g. 1955. *Confessiones*, u kojem odlično komentira slavne Augustinove *Ispovijesti* i napokon g. 1961. novi izbor tekstova s uvodom iz najvažnijega Augustinova djela *De civitate Dei*, njemački naslov *Die Gottesbürgerschaft* (Božje državljanstvo).

Uz ta patristička djela H. U. von Balthasar preveo je na njemački kapitalno djelo svoga profesora Henrija de Lubaca *Catholicisme* i izdao ga za vrijeme rata g. 1943. pod naslovom *Katholizismus als Gemeinschaft* (Katolicizam kao zajednica). To je djelo, prerađeno, izdao g. 1970. pod naslovom *Glaube aus der Liebe*, i to u velikoj zbirci de Lubacovih djela koju je pokrenuo g. 1968.

Da nije ništa drugo napisao ni izdao osim spomenutih djela, Hans Urs von Balthasar zaslužio bi najveće udivljenje i priznanje, to više što je veliko bogatstvo kršćanske tradicije učinio prisutnim našem pokoljenju, osobito svojom osobnom refleksijom. Radeći taj nimalo lak posao, von Balthasar ga je izvršio u dubokom uvjerenju da će vrijeme nadživjeti samo ono misaono u kršćanstvu što je najbolje. To je njegov izrazit teološki stav i mislim posve ispravan te vrijedan poštovanja. A izrazio mu ga je i nitko manji nego carigradski patrijarh Atenagora, poklonivši mu zlatni križ sa svete gore Athosa. Bilo je to zato što je Urs von Balthasar svojim patrističkim djelima veliko blago istočnih otaca prenio suvremenom zapadnom svijetu, izvršivši time i silan ekumenski apostolat.

2. Prijevodi francuskih pisaca

Gotovo u isto vrijeme dok se uživljavao u ono najvrednije u kršćanskoj starini, von Balthasar se zaljubio u velike francuske suvremene pisce, pa ih je prevodio na njemački. To su: Paul Claudel, Charles Péguy i Georges Bernanos. Ne čudimo se tome, jer nije Hans Urs von Balthasar jedini teolog koji se bavi literatama i s njima prijateljuje. To isto činili su Romano Guardini, Jean Danielou, Henri Bremond, Charles Moeller i drugi.

Nalazeći se na teološkom studiju u Lyonu, von Balthasar je s jednom studentskom grupom čitao zajednički Claudelovo remek-djelo *Soulier de satine* (Cipelica od satena). Glavni je motiv toga djela ujediniti čovječanstvo pod križem. U njemu je u nezaboravnim prizorima vrlo zorno prikazana sva sumnjivost i nestalnost političke moći. Pozornica mu je čitav svijet, i kontinenti, i oceani. »Odijeljene zone, raznovrsni ljudi moraju se stopiti u jedinstvo, koje će iznad svih nestalnosti života biti upravljeno prema jednom čvrstom cilju, sjedinjenju s Bogom« (G. Doublier). U središnjoj točki te višeslojevitae drame nalazi se tajna seksualne ljubavi i braka. Djelo u Claudelovu bogatom književnom opusu zauzima središnje mjesto, suočujući se neprestano s onim presudnim pitanjima: »Što u slučaju sukoba mora imati prednost: da li strastvena ljubav izvan zakona ili vjernost bračnoj vezi s nekim koga ne ljubiš ili koji ti je čak odvratn?« Sličan konflikt obrađuje Claudel i u svojim drugim dramama, ali jedva u kojoj tako snažno kao u »Cipelici od satena«.

Hans Urs von Balthasar zanio se za to djelo te ga u mladenačkom oduševljenju preveo na njemački, i to kao svoje prvo literarno ostvarenje. Prijevod je izišao prvi put g. 1939., te zatim ponovo dotjeran još triput, a g. 1965. izišlo je i džepno izdanje.

G. 1939. von Balthasar izdaje u njemačkom prijevodu i Claudelovo djelo *Cinq grandes odes* (Pet velikih oda). U tim odama snažno je naglašena velika teološka misao: »U nestvorenoj Riječi sam Bog se dao ljudima.« Kao student teologije, pa i kasnije, von Balthasar je bio svjestan da od Claudela ima što naučiti. Za njega je »Claudel strastveno okrenut prema svijetu, kako su prije njega bili samo pogani, a ne kršćani. Ali Claudel je strastveno okrenut prema svijetu baš zato što je kršćanin. Nijedan kršćanski filozof, teolog, mistik ili pjesnik nije snažnije od njega doživio sav horizont svijeta«. Čitavo njegovo djelo odiše upravo kozmičkom religioznošću i zbog toga je piscu »Kozmičke liturgije Maksima Konfesora« bilo tako blisko i duhovno srodno.

Od Claudela je von Balthasar preveo i objavio još: *Chemin de croix* (Križni put) i dramu *L'Annonce faite à Marie* (Navještenje). Kroz četvrt stoljeća on se posvećuje prevodenju tih poema. U konačnom obliku izdane su g. 1966. u zajedničkoj zbirci.

Na istu razinu kao i Claudela Hans Urs von Balthasar postavlja i Charlesa Péguyja, drugoga velikoga pjesnika katoličke obnove početkom XX. stoljeća u Francuskoj. G. 1943. izdaje u njemačkom prijevodu njegovo djelo *Le Porche du Mystère de la deuxième vertu* (Vrata k tajni nade). U tom poletnom djelu stupa pred čitatelja »mala djevojčica nade«, koja se samo prividno drži za ruke dviju velikih sestara vjere i ljubavi, dok ih ona zapravo sama vuče naprijed. Nada nas, naime, vuče prema onome u što vjerujemo i k Onome koga ljubimo. »Nada« i »bližnji«, kao i »Crkva« temeljne su teme Péguyeva opusa, a on ih osjeća i doživljava snažnije nego i sam Claudel. Stoga nije čudo da baš Péguy u von Balthasarovu kapitalnom djelu *Herrlichkeit* u drugome svesku zauzima središnje mjesto.

Duhovno je von Balthasar živio i s trećim velikim francuskim piscem, uživljavao se u njegova djela i prevodio ih na njemački. To je Georges Bernanos, pisac posve uronjen u patnju čovjeka kršćanina. Njemačku publiku upoznao je von Balthasar s Bernanosom prevevši njegova *Pisma*, a zatim tri novele pod naslovom *Jedna noć* te napisavši o njemu veliku i studioznu monografiju. Bernanosu polazi za rukom, kaže von Balthasar, »uvjerljivo opisati svetost po samim svetim ljudima: očividno i jedinstveno djelovanje najviše milosti i najsvagdašnije svakidašnjice, vidovitost i neznanje, nevinost, apsolutnu čestitost i savršenu poniznost. Tko je ikad u čitavoj duhovnoj literaturi opisao svetost na tako uvjerljiv način da jednostavni grešnik osjeća sveca ne kao neki kip ili kršćanina prvog reda, već kao svoga brata, od kojeg ga ništa ne dijeli te da je i svetac jednako grešnik?« Kad čovjek čita npr. *Dnevnik seoskog župnika*, koji, hvala Bogu, imamo i u hrvatskom prijevodu, osjetit će svu istinitost i vrijednost von Balthasarova suda.

Urs von Balthasar bavio se i drugim francuskim piscima, npr. Mauriacom, ali ne u tolikoj mjeri kao s prvom trojicom. Uz literaturu i teo-

logiju bavio se i filozofijom te i na tom području dao vrijednih djela. Većina njih nastala su još za vrijeme njegova studija.

3. Filozofska djela

Zbog ograničenosti prostora te što veće kratkoće i sažetosti imao sam namjeru da ne zalazim u von Balthasarova filozofska djela, već da se zadržim samo na teološkima. No to bi bio velik manjak i čitatelji ne bi dobili potpunu sliku o tom, uistinu, neobično plodnom piscu, čija je bibliografija do 60. godine života brojila 38 knjiga i 180 članaka, ne brojeći u njih prijevode i uvode. Zadnjih 10 godina njegov stvaralački rad nije jenjao, već se nastavio.

Od filozofskih djela u prvom redu valja spomenuti *Apokalypse der deutschen Seele* (Apokalipsa njemačke duše), s podnaslovom *Studien zu einer Lehre von letzten Haltungen* (Studije o posljednjim stvarima), u kojem pokušava dati egzistencijalno i eshatološko tumačenje filozofije i literature njemačkoga jezičnoga područja tamo od Lessinga pa do g. 1930., pridruživši i trojicu mislilaca koji nisu Nijemci: Danca Kierkegaarda, francuskog Židova Bergsona i ruskog romanopisca Dostojevskog. Djelo, uistinu, monumentalno, podijeljeno je u tri sveska. Prvi svezak: *Der deutsche Idealismus* (Njemački idealizam) izašao je prvi put g. 1937., drugi put g. 1947., ali ovaj put pod promijenjenim naslovom *Prometheus* (Prometej). Drugi svezak: *Im Zeichen Nietzsches* (U znaku Nietzschea) i treći: *Die Vergöttlichung des Todes* (Obožavanje smrti) ugledaše svjetlo dana g. 1939. Unutrašnja su načela toga djela Prometejeva ili identifikacija »pobožnosti« i »čovjeka u pobuni« kao i Dionizijeva, tj. od filozofije života do apsolutnoga uzdizanja smrti i utopije Ernsta Blocha.

G. 1947. Urs von Balthasar izdaje prvi svezak djela *Wahrheit* (Istina) pod naslovom *Wahrheit der Welt* (Istina svijeta), u kojem pokušava prikazati filozofsku istinu s nakanom da u drugom svesku prikaže Bogom objavljenu istinu i njezino vjerodostojno svjedočenje ljudskom riječju. On nastoji prikazati filozofski pojam »lijepog« kao većma transcendentelni element, iz kojeg onda proizlazi vrijednost i drugih dvaju elemenata: »istinito« i »dobro«. Ta ideja čini stožer njegova filozofskoga razmišljanja i ono što je u filozofiji »lijepo«, to je u teologiji »gloria« — slava ili njemački *Herrlichkeit*, naslov njegova teološkog remek-djela i sinteze svega njegova intelektualnog rada.

4. Isus Krist

Život, a još više djelatnost Hansa Ursa von Balthasara neobično su bogati pa bi, da budu iscrpni, zaslužili cijelu monografiju, a ne tek

ovako sumaran prikaz za stranice jednog časopisa, koji zbog kratkoće mora biti nužno manjkav.

Dvije knjige čine kao neki preludij von Balthasarovoj kristologiji, onome što je napisao o Kristu. To su: *Das Weizenkorn* (Pšenično zrno), izdano g. 1944. i *Das Herz der Welt* (Srce svijeta), izdano odmah sljedeće godine. Prvo djelo je zbirka aforizama u kojima autor u raznim slikama izražava duhovno iskustvo o Bogu i Kristu. Drugo je djelo zbirka himana kozmičkom Kristu.

Sasma kristološko djelo je *Theologie der Geschichte* (Teologija povijesti). Doživjelo je 5 izdanja. Ono raspravlja o vremenu u kojem se Krist pojavio na našem planetu, a u njegov je život uklopljena i čitava ljudska povijest. Krist je prikazan kao norma povijesti, a povijest kao vođena od norme, koja je Krist. Krist je prihvatio i u se preuzeo ljudsku povijest, ugradivši profano u Božje vrijeme, osobito svojom poslušnošću Ocu kao Sin. Pojava Krista promatrana je i izložena na sasma povijesni i konkretni način kao »pokajnički povratak od lažnog ovjekovječenja vremena, što ga učiniše grešnici, prema istinskom i progresivnom dozrijevanju«. Von Balthasar se i u teologiji penje u visine najčistije spekulacije, svojstvene njemačkom geniju. Krist je onaj koji posjeduje Božje vrijeme i vrijeme za Boga, ali i mjesto u kojem »Bog ima vremena za svijet«. Božji prodor u vrijeme nije ništa drugo nego milost. Povjesnost milosti ima svoj teološki temelj u činjenici da Krist uključuje ljudsku povijest u svoj život, to jest u prihvaćanje i izvršivanje božanskoga saveza. Kristova osoba postaje norma povijesti djelovanjem Duha Svetoga, koji čini od onih 40 dana po Uskrsu početak neprekidnog izjarivanja slavnoga Kristova božanstva u vremenu te koji je posredništvom svojih »slanja« i sakramenata neprestrano djelotvoran u Crkvi. Sveci su pak odgovor odozgo na probleme koji iskrsavaju dolje, a nikad obratno! Doista, originalno shvaćanje svetačkih pojava u Crkvi!

Od g. 1948. Hans Urs von Balthasar boravi u Baselu, baveći se dušobrižništvom studenata. Tu je uspostavio stalne veze i susrete s velikim protestantskim teologom Karlom Barthom sve do njegove smrti. Bio je to zapravo stalan teološki dijalog. On je urodio djelom *Karl Barth, Darstellung und Deutung seiner Theologie* (Karl Barth, prikaz i značenje njegove teologije), izdano prvi put g. 1951., a drugi put 1962. Kako je glavno Barthovo djelo *Kirchliche Dogmatik* (Crkvena dogmatika), von Balthasarovo spomenuto djelo možemo ubrojiti u kristološka, jer je zapravo obradio odnos »univerzalno konkretnoga Krista s Logosom svijeta«.

Čitava se von Balthasarova kristologija odlikuje izvanrednom konkretnošću. Radi se o vrlo konkretnoj osobi Bogo-čovjeka, koji trpi »za mene« i »za nas«, koji je sašao nad pakao, a zatim uskrsnuo. Von Balthasar je duboko uvjeren da je takav pogled na Krista biblijski, dakle Bogom objavljen. U djelu *Theologie der drei Tage* (Teologija triju

dana) promatra tri različita Kristova odlaska: na križ, u carstvo mrtvih, k Ocu. U dijalogu s biblijskom egzegezom i bogatom teološkom predajom von Balthasar opisuje te Isusove odlaske kao uzvišenu osobnu dramu između Oca i Sina, a brani je pod svim vidicima kao vrlo konkretnu povijesnu činjenicu, od koje sve ovisi. Brani je u njezinim alegorijama, simbolima i slikama kojima se služi Biblija protiv svih pokušaja demitizacije i protiv horizontalističkog djelovanja evolucionizma.

5. Crkva

U nauci o Crkvi teologija von Balthasara doživjela je priličan razvoj. G. 1952. on gleda u Crkvi tri prototipa: Petra, koji predstavlja funkciju hijerarhije, Mariju, koja je Crkvi konkretan simbol i netaknuti ideal čistoće, bliža Kristu od hijerarhije. Između ta dva prototipa nalazi se Ivan predstavljajući ljubav koju nikakva usporedba ili slika ne može iscrpno opisati.

A evo kako g. 1965. za Ursa von Balthasara glasi odgovor na pitanje: »što je Crkva?« — »Ona je unija onih koji su ujedinjeni i sazđani u Marijin 'fiat', što ne poznaje nikakvih granica, spremnih primiti Božju spasiteljsku volju u svojim razmjerima i sve ostale braće.« Marijanski termin u von Balthasarovoj ekleziologiji želi mnogo naglasiti »otvorenost prema vjeri«, kakva je bila i u Marije, a morala bi biti i u svakome članu Crkve. U isto vrijeme on želi naglasiti i čistu nezasluzenost dara vjere protiv svake ideje dostatnosti i osobnih zasluga. Po tome se Crkva pokazuje kao pneumatska stvarnost, jer je Duh Sveti onaj koji posvećuje i oploduje svojim »poslanjima«. I napokon, marijanski termin želi naglasiti sudjelovanje u stilu Isusova života. Po njemu će jedino član Crkve biti »sol zemlje« i »kvasac« koji će uzdignuti taj »niski svijet«, navodeći na traženje i prihvaćanje »posljednjega mjesta«, u »ludosti«, u »slabosti«, u prihvaćanju drugoga bez ikakve nadutosti ili prezira, navlačeći na sebe proklinjanja i napadaje sve dotle dok ne »postanemo kao smeće svijetu, kao izmet sviju« (1 Kor 4, 13).

U svojoj nauci o Crkvi Urs von Balthasar je usredotočio pažnju na dva reda tema: na »temeljni čin slušanja, koje izvodi Duh Sveti kao vjeru, ljubav, poslušnost, bračnu vjernost« te na mnogostrukost »misija« u Crkvi, koje dolaze također od istoga Duha. U zbirci *Menschen der Kirche* (Ljudi Crkve) u prvom licu govore uzori crkvenoga života. Evo nekih imena: sv. Irenej, Origen, sv. Grgur Nisenski, Pseudo-Dionizije, sv. Maksim Konfesor, sv. Augustin, sv. Anzelmo, Vilim od Saint-Thiery, dvije Matilde, engleski mistici, sv. Ivana Arška, sv. Katarina Sijenska, sv. Ivan od Križa, sa svim svojim djelima, sv. Ignacije Lojolski, bl. Petar Faber, o. Lallement, Angelus Silesius. Iz novijeg vremena: sv. Mala Terezija, Maurice Blondel sa svojim *Dnevnikom*, Charles de Foucauld.

Oslanjajući se na Teološku sumu sv. Tome Akvinca, von Balthasar je u svojoj ekleziologiji obradio nauku o poslanjima Duha Svetoga ili o karizmama u Crkvi, s kojima su povezana prorokovanja i darovi Duha Svetoga, akcija i kontemplacija. Čovjek se ne može dovoljno načuditi ni širini tema ni dubini kojom ih obrađuje.

6. Kršćanin

O kršćaninu i njegovu životu u Crkvi značajna su osobito tri von Balthasarova djela. G. 1963. izdao je svešćić *Glaubhaft ist nur Liebe* (Samo je ljubav uvjerljiva). Ljubav o kojoj je ovdje riječ nije ljudska, kršćanina otvorena prema svijetu i predana bratskoj ljubavi, već Božja, ljubav Boga prema čovjeku, onaj »treći put«, koji je još jedini moguć nakon onoga kozmološke religioznosti i antropološke redukcije, a koji su se pokazali kao nepraktični. Vjerodostojnost se toga trećega puta ne dokazuje filozofijom religije pa ni kršćanskim životom, već dokazom koji Božja ljubav daje sama o sebi. Prema tome djela se kršćanske etike sastoje u jednoj jedinosti stvari: prihvaćanju »propetoga lica koje otkriva ljubav«.

Drugo je djelo *Wer ist ein Christ?* (Tko je kršćanin?) Ono je privuklo na se najveću pozornost pa je u 4 godine doživjelo 8 izdanja. Kršćanin vuče svoje ime od Krista. On je to po milosti poziva koji mu dolazi od Krista, a poziva ga skupa s njime na put njegove poslušnosti. Bitno je za kršćansku egzistenciju promatranje božanskoga u suprotnosti sa zadovoljstvima koja dolaze od sasme vanjskoga apostolata. U polemičnom dijelu ovoga spisa von Balthasar se želi obraniti od 4 tipa zaslijepljenosti kojima je danas podvrgnuto katoličko kršćanstvo. To je zaslijepljenost za Bibliju, ukoliko se u njoj krije opasnost sumnje u tumačenje baštinjeno od svetaca i Crkve, liturgijska zaslijepljenost, jer u novoj liturgiji nedostaje šutnja, sabranost i klanjanje; zaslijepljenost za ekumenizam, jer se treba bojati da se jedinstvo ne traži uzimajući kao polaznu točku središte vjere, već se ono želi postići umjetno, diplomatskim putem, i napokon zaslijepljenost za »sekularizirani svijet«. Mislim da sve to nije bez stvarnoga temelja, a pogotovo kad dolazi od tako ozbiljnoga i naobrazbom svestrana čovjeka.

Treće je djelo *Cordula oder der Ernstfall* (Kordula ili ozbiljan slučaj), izdano poslije koncila. U njemu autor vrlo oštro polemizira s nekim strujama u suvremenom kršćanstvu, što mu neki zamjeravaju, smatrajući da bi postavljena pitanja trebalo obraditi ozbiljnije i s više strpljivosti. No Urs von Balthasar, kao i pokojni Jacques Maritain, osjeća potrebu da upozori na opasnosti.

7. Njegovo glavno djelo: »Herrlichkeit« (Slava) — Teološka estetika

U tome monumentalnom djelu autor se zalaže za promatranje Boga ne ukoliko nam saopćuje istinu niti ukoliko je prema čovjeku sama dobrotu, već ukoliko se približuje čovjeku da bi očitovao samoga sebe u »vječnom sjaju svoje trojstvene ljubavi«.

U prvome svesku pod naslovom *Schau der Gestalt* (Promatranje oblika), a izašlom godine 1961., Hans Urs von Balthasar izlaže teološko opravdanje toga djela te uvodi u njegovu temeljnu tematiku. On raspravlja o konkretnom obliku Božje objave, o bitku, o riječi, o čovjeku. Božju nam objavu prenosi Sveto pismo, pa se autor stoga upušta ovdje u vrlo kritičan dijalog s najnovijom egzegezom i unutar same katoličke Crkve.

U drugom svesku pod naslovom *Fächer der Stile* (Lepeza stilova), g. 1962., von Balthasar ne upravlja pogled u sunce kao takvo, već u njegove zrake. Bog je to sunce, a čovječanstvo je moglo kroz povijest na najrazličitije načine doživjeti kako je on očitovao sjaj svoga bića, svoje slave. Pred nama kao u povorci prolazi čitav niz svjesno odabranih ličnosti prvoga reda, kršćanskih teologa, svih onih koji su u povijesti imali veliko značenje. Autor ne želi prikazati sve spomenike u povijesti kršćanske misli podignute u čast Božje slave. To bi zapravo bilo i nemoguće baš kao i izbrojiti sve zvijezde na nebu. Von Balthasar opet nabraja sebi najdraže zvijezde. To je sv. Irenej, u čijoj je teologiji veoma naglašena slava Božjega stvaralaštva i ekonomija spasenja. Kod sv. Augustina naglašena je Božja ljubav i plan spasenja, kod Pseudo-Dionizija klanjanje neizrecivom božanstvu, kod sv. Anzelma sklad i točna mjera odnosa što se rađaju iz tajanstvene Božje slobode. Govoreći o sv. Bonaventuri i sv. Franji skupa, autor doziva u pamet tajanstvene dubine Božjega srca. Dante, teolog i laik, a nadalje pjesnik, pjeva o erosu i o agapi, koji se dižu iz spirala pakla pa sve do Božjega prijestolja. Mistik i teolog mistike sv. Ivan od Križa prikazan je kao pjesnik Božje ljubavi, koja ima u sebi nešto svojstveno zaručnicima, i kao veliki reformator Crkve. U Pascalu je čovjek podvrgnut napetosti između vjere i moderne znanosti, koja snažno kroči naprijed. Predstavnik protestantizma Hamann osvjetljuje temu Krista, koji oblači obličje slugu, ali i njegovu proslavu. Solovjev, predstavnik slavenskoga istoka, čovjek je snažno naglašenog ekumenizma, zbližavanja između istočne i zapadne Crkve te branitelj njemačkoga idealizma. Engleski isusovac i pjesnik Hopkins želi nas pomiriti s engleskim idealizmom. Péguy se trudi da provodi kršćanski život između komunizma i Crkve. Pred sve te duhovne velikane postavlja se pitanje: »Kako su vidjeli i doživjeli slavu božanske objave?«

U trećem svesku *Im Raum der Metaphysik* (U prostoru metafizike), g. 1965. autor je sebi stavio u zadatak da osvijetli problem: kako

se biblijska estetika susreće s profanim estetskim elementom? On metafiziku ovdje uzima u vrlo širokom smislu kao neki »mit«, kao umjetnost i vrhunsku projekciju ljudskoga duha. Opisujući povijest metafizike von Balthasar počinje sa stariim Grcima. Prvo zapadno iskustvo bilo je o Božjoj slavi u svijetu. Homer ga je prenio u pjesmu. O istom problemu autor ispituje filozofe prije Sokrata, zatim Platona, Vergilija i Plotina. Ispitivanje se nastavlja suočavanjem sa srednjovjekovnim filozofima: iz ranog srednjeg vijeka s Boecijem i Skotom Eriugenom, a iz visokog sa sv. Tomom Akvincem. U nastupu nominalizma von Balthasar gleda prvo spuštanje mraka na ljudsku misao. I tako ostaju moguća tri puta: svetaca, mistika, Božjih luđaka, idiota jednoga Dostojevskoga ili clowna jednoga Roualta. Drugi je put koji zacrtava srednjovjekovni filozof Nikola Cusanus, a on nastoji produžiti utjecaj antike. Taj put u novije doba ima svoje najodlučnije pobornike u Goetheu, Hölderlinu i Heideggeru. I napokon, treći put metafizike duha, koji ide od Descartesa sve do proslavljanja sebe nakon Schillera i sve do materijalista. U toj se točki, misli von Balthasar i njegov veliki prijatelj Gustav Siewerth, spustila konačna noć. »I tako je ono što se na polju metafizike zavrijedilo zvati ljepotom već pokopano.« Tko je slijep u odnosu prema biću, bit će to isto i prema Bogu. Stoga bi specifično kršćaninova uloga bila da postane »čuvarom metafizike«.

Drugi dio III. sveska nosi naslov *Theologie — Alter Bund* (Teologija — Stari savez) g. 1967. U njemu autor opisuje objavljene Božje slave u Starom zavjetu. I opet se u prvom redu ne radi o izlaganju i tumačenju nekih istina, već se raspravlja o živome Bogu i njegovoj slavi, koja se izaruje u sudbonosnim časovima ljudske povijesti, osobito izabranoga naroda, još i prije utjelovljenja Božjega Sina. Značajne su ove crte Božjega bića kako se očituju u događajima Saveza: njegova moć i slava, zatim milost i vjernost te napokon ljubav.

Treći dio III. sveska nosi naslov *Theologie — Neuer Bund* (Teologija — Novi savez), g. 1969. U njemu autor opisuje Božju slavu koja je dosegla svoj vrhunac. U tri raspodjele raspravlja nadalje o Kristu, Riječi koja je postala tijelom, o stvarnosti koju sv. Ivan formulira: »I vidjesmo njegovu slavu«, a zatim o uzvišenju te iste slave »in laudem gloriae«. Von Balthasar ocrtava i teologiju Ivana Krstitelja ili, bolje: susret dviju ekonomija u osobama Ivana Krstitelja i Isusa Krista, a s njime se zapravo ocrtavaju dva saveza: stari i novi. Von Balthasar grupira pojedina razdoblja iz Isusova zemaljskoga života i slijedi ovu shemu: Krštenje, mladost (Marija), napastovanje, siromaštvo, prenošenje punomoći (euharistija — sakramenti — riječ). Zatim slijede tri razmišljanja o Isusovu vremenu, koja su vrlo slična onima protestantskoga teologa Oskara Cullmanna, o vremenu Crkve i o nasljedovanju Krista, u koje se mora uključiti čovjek kršćanin, jer ne smije biti samo jednostavan promatrač. Zaključak čini teologiju križa. Pashalni misterij

objavljuje na najočividniji način da se Božja slava poklapa s neispitljivim bezdanom njegove beskrajne ljubavi. »Bog je ljubav.«

Čitavo to djelo upravo pršti od obilja misli, kao kakav veličanstveni vodoskok. Jedna sustiže drugu, a svaka kao da se natječe u teološkoj dubini i u pjesničkom izražavanju. Hans Urs von Balthasar je, doista, originalan mislilac, filozof, teolog i literat. On želi čovjeka uklopiti u Božju slavu, da postane njezin dionik. I dok na zemlji nesebično ljubimo svoga bližnjega, znajmo da se pod njegovom pojavom krije Bog. Čitavo se djelo zaključuje perspektivama kršćanske radosti i nade.

Ovdje bih spomenuo još dva autorova djela: »Vidici kršćanskog pluralizma« i »Kršćansko zalaganje u svijetu«.

U prvom djelu autor se suočava s velikim problemom pluralizma u Crkvi. Prvi je dio horizontalno kruženje po teološkom pluralizmu. On je više sistematičan, a prati ga i vrlo solidno dokazivanje. Drugi, naprotiv, od časa kad bi morao postati razumljiv za svakoga, ne ulazi u dublja teološka pitanja, već naprosto prikazuje primjere kao što su »Pravovjerje i ispravna praksa«, »Blizi i daleki Bog«, »Služba i život«, »Tri lica nade«.

Drugo je djelo zbirka konferencija što ih je autor održao u Ein-siedelnu na sastancima zajednicâ »Zajedništvo i oslobođenje« sa sveučilišta u Freiburgu, Bernu i Zürichu.

Zaključne refleksije

Nije laka stvar u sažetom obliku opisati mislioca takva formata kakav je Urs von Balthasar. Nakon našega letimičnoga i nužno nesavršenoga prikaza neka nam pritekne u pomoć drugi veliki mislilac, pokojni kardinal Jean Danielou, koji je bio von Balthasarov suučenic u Lyonu i koji ga je u svojim uspomenama vrlo zorno i vrlo jednostavno opisao. Možda će se u tome opisu i ponoviti nešto od onoga što je u ovome prikazu već spomenuto, no mislim da to neće smetati, da nam se susret s tim velikanom i graditeljem suvremene teološke misli što više u dušu usiječe te da nas zahvati želja da sami posegnemo bar za kojim njegovim djelom.

Kardinal Danielou piše: »U Fourvièreu oko oca de Lubaca oblikovala se grupa mladih teologa. Ondje sam upoznao Hansa Urša von Balthasara, koji je u isto vrijeme kao i ja dovršavao svoje studije i postao jednim od mojih najboljih prijatelja. Bio je podrijetlom iz Švicarske njemačkog jezičnog govora, ali je savršeno poznavao i francuski jezik. Bio je još student u Fourvièreu kad je objavio na francuskom *Pré*

sence et pensée (Prisutnost i misao). Za vrijeme predavanja koja su mu bila dosadna spremio je tri sveska svoje *Apokalipse njemačke duše* i Studiju o problemu smrti od Hölderlina do Heideggera. Otac von Balthasar je jedna od najuglednijih ličnosti suvremenog kršćanstva. Mislim da neću pretjerati ako ustvrdim da je najkulturniji čovjek što danas postoji. Vrijedan je udivljenja, jer su njegova djela na razini klasičnih remek-djela filozofije i literature. Upravo sam primio njegovu posljednju knjigu, koja je neke vrste dramaturgija Boga. Polazi od pitanja tragičnoga općenito, studirajući ga u odnosu prema kazalištu, pa da iz toga izvuče teološke posljedice: to su značajne rasprave o Shakespeareu i Calderonu i čudesno suočavanje između Brechta i Ionescu. U svome velikom djelu *Herrlichkeit*, djelomično prevedenom na francuski pod naslovom *La Gloire et la Croix* (Slava i križ), koje je njegova teološka estetika, napisao je nekoliko poglavlja o Homeru, Shakespeareu, Danteu i Péguyju, a ona objavljuju izuzetno poznavanje svih tih autora. On piše bez razlike i francuski i njemački. Preveo je *Le Soulier de satin* Paul Claudela i poeme Eluarda. Strastveno voli glazbu pa i sam svira.

Čovjek tako široke kulturne, a u isto vrijeme filozof i teolog. Bio je pod dubokim utjecajem Karla Bartha, čiji je bio učenik i prijatelj u Baselu i o kome je napisao vrlo lijepu knjigu: on potpuno prihvaća pojam apsolutne Božje transcendentnosti, koji je čudesno sadržan u dogmatici Karla Bartha, ali naglašava — slijedeći tragove katoličke tradicije — da taj pojam ne isključuje ljudsku slobodu; čovjek ima mogućnost da postigne neke vrijednosti. Reagira ipak protiv Barthova duboko pesimističkoga shvaćanja. Vodio je dijalog ne samo s Barthom već i s Buberom, velikim suvremenim misliocem i židovskim filozofom. Po otvorenosti duha, po snazi misli von Balthasara skupa s ocem Karlom Rahnerom — s kojim je bio mnogo povezan, no od koga se zadnjih godina udaljio — smatraju jednim od najvećih živih teologa: zbog toga ga je Pavao VI. imenovao članom međunarodne teološke komisije, koju sačinjava samo 30 osoba. On je osim toga imao znatan utjecaj na Katoličkom institutu na mlade teologe i filozofe. Povezan je s mladom ekipom na Montmartreu, na kojem se nalaze normalisti (članovi École normale) te profesori što izdaju reviju *Résurrection* (Uskrsnuće), s kojom radno surađuje. U Njemačkoj je sam osnovao reviju *Communio* (Zajedništvo), u kojoj sabire sve ono što je vrijedno u suvremenoj teologiji, na liniji koja je zajednička ocu de Lubacu i ocu Bouyeru, oratorijancu, njemu i meni.

O. Urs von Balthasar uspio je dovesti do kraja svoje monumentalno djelo, što pretpostavlja čitavu unutrašnju obradu, jer je uvijek uspio sačuvati ono što bih nazvao prostorom šutnje. Nije se dao razbiti sukobima koji su vlastiti suvremenoj Crkvi. U svojoj knjizi *Cordula* ne opire se bez razloga vrlo odlučno onome nekome razbijanju vjere. Sam je držao shodnim da ne iscrpljuje svoje sile u svim onim sastancima na koje ga neprestano pozivaju, već je smatrao dužnošću da suvremenom svijetu

dade prinos dubokoga i temeljitoga djela. On nam je u vrijeme kad se u Crkvi i drugdje troši toliko vremena na komisije, sastanke, seminare, dao veliku lekciju. Valja imati mnogo hrabrosti da se čovjek suprotstavi svim tim napastovanjima, iako on nikad nikome ne odbija duhovnu pomoć. Ljudi sigurno imaju veću potrebu za genijalnim djelima koja su sposobna da ih hrane i vode u dubinu, nego za kompromisima i prilagođivanjima.

U tome je smislu von Balthasar značajan primjer. On je u vrlo burnom vremenu uspio stvoriti djelo što nadilazi njegovo doba. Ne smijemo zaboraviti da su neka velika filozofska i glazbena djela XIX. stoljeća stvorili jedan Fichte i jedan Beethoven u punoj revolucionarnoj i napoleonskoj klimi. Ne davši se odijeliti od svoga vremena, svi oni koji mu mogu dati neku poruku moraju braniti neke vrste šutnju i samoću. Otac Urs von Balthasar znao je sebi nametnuti stegu.

On je i veliki učitelj duha. Objavio je vrlo zanimljiva djela o sv. Tereziji iz Lisieuxa, o Elizabeti od Presv. Trojstva i o Bernanosu. Sam je bio pod velikim utjecajem mističarke koju je poštivao i s kojom je mnogo godina živio u Baselu. Po njezinu je nadahnuću smatrao da mu je osobna dužnost da osnuje neki red, neku vrstu viteštva. Na taj se način vrlo bratski odijelio od Družbe Isusove.

Kao otac de Lubac i kao i ja vrlo je osjetljiv na intelektualno i duhovno razbijanje u Crkvi. Ti ljudi koji su u teološkom istraživanju odredili odrednice vrlo živo primjećuju opasnost od osiromašenja intelektualnih i duhovnih dubina vjere što ih je prouzročila površnost...«

Za bolje razumijevanje tih Danielouovih uspomena na Hansa Ursa von Balthasara i da bi se izbjegla zbrka, želim nadodati dvije napomene.

Prva se odnosi na Fourvière. Tu se ne radi o nekom posebnom gradu, već o dijelu Lyona, i to o onom najstarijem, još iz rimskog vremena, u kojem se nalazi glasovito svetište Notre-Dame de Fourvière, i u kojem su isusovci sve donedavna imali svoj glasoviti teološki fakultet.

Mističarka, koju spominje kardinal Danielou da je imala velik utjecaj na von Balthasara, bila je Adrienne von Speyr. Ta izuzetna žena obratila se g. 1940. na katolicizam baš po prijateljevanju s von Balthasarom. On piše o njoj: »Adrienne von Speyr pokazala mi je pravi put od Ignacija k Ivanu, a koji je bio izvor velikog dijela knjiga što sam ih objavio poslije g. 1940. Njezino je i moje djelo nerazdruživo, bilo na psihološkoj, bilo na filološkoj razini. Ona su kao dvije polovine jedne cjeline, koja ima svoj centar u zajedničkom temelju.« Prema mjeri u kojoj se to može saopćiti javnosti djelo Adrienne von Speyr, na koje aludira Hans Urs von Balthasar, sastoji se u prvom redu u kontemplativnim i vidjelačkim razmišljanjima, a ona su puna jedva zamislivog

duhovnog bogatstva. Ta se razmišljanja odnose na središnje kršćanske teme kao što su: Isus u svojoj muči, njegov silazak nad pakao, Crkva i njezini sveci, nasljedovanje Krista.

U svome *Rechenschaft* — davanju računa o samome sebi prigodom 60. godine života, Hans Urs von Balthasar pripisuje Adrienni von Speyr osobnu ulogu u jednoj njegovoj odluci od životne važnosti — name, radilo se o ustanovljenju jedne nove zajednice. U vezi s time von Balthasar piše ovo: »Ono što je Ignacije ustanovio u svome vremenu za mene se bez ikakva oklijevanja sve dosad zvalo 'Weltgemeinschaft' — sekularni institut. Od teške žrtve moga izlaska iz Družbe nije odijeljena sigurnost da na savršeni način služim istoj stvari.«

U dijalogu s poglavarstvom reda Hans Urs von Balthasar tražio je životnog prostora unutar Družbe Isusove za jednu novu laičku zajednicu. A budući da se takva inicijativa poglavarima Družbe nije činila ni mogućom ni potrebnom, von Balthasar je g. 1950. istupio iz Družbe te ga je uz dobrohotan pristanak njegovih poglavara biskup Chura primio među svoje dijecezanske svećenike. I dalje je nastojao sačuvati prijateljske veze s redom kome je pripadao.

Putovi Božji, a još više ljudski, a pogotovo genija nisu uvijek ravni. No Bog i preko njih može izvesti čudesna djela. Mislim da je tako i sa životnim tijekom Hansa Ursa von Balthasara, koji je kod nas, nažalost, prilično slabo poznat. Ovak skromni prikaz napisan prigodom 70. obljetnice von Balthasarova života želi ga bar malo upoznati s našom publikom koja se bavi duhovnim kretanjima u Crkvi i u svijetu. Nijedan iole svjestan kršćanin ne bi smio ostati od njih po strani, jer nezdravo zatvaranje u neki duhovni »ghetto« nužno vodi u osiromašenje, koje nije po Božjoj volji.

Literatura

Bilancio della teologia del XX secolo, volume IV.

HERBERT VORGRIMLER: *Hans Urs von Balthasar*, str. 123—146.

JEAN DANIELOU: *Memorie*, str. 79—82.